×ุ๊ãëáòêÕãČ

ผศ.ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์
สถาบันราชภัฏเทพสตรี

ทุ่งพรหมาสตร์ คือ บริเวณที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ในเขตตำบลพรหมาสตร์ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของจังหวัดลพบุรี ทุ่งพรหมาสตร์นี้บางคนเรียกว่า "*ท้องพรหมาสตร์*"

ทุ่งพรหมาสตร์มีบริเวณกว้างขวางครอบคลุมเกาะวัดมณีชลขัณฑ์ เกาะหัวกรี บ้านสระเสวย บ้านสามเรือน บ้านพรหมาสตร์ วัดพรหมาสตร์ (แต่เดิมเรียกกันว่าวัดสามจีน) ทุ่งพรหมาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำลพบุรี ในฤดูแล้งจะเป็นทุ่งโล่ง ในฤดูน้ำหลากจะมีน้ำเต็มฝั่งคลองจนจรดคลองท่าแค คลองเรือก คลองบางคู้ คลองบางขามและเทือกเขาสมอคอน จนมีผู้เรียกว่า "*ทะเลพรหมาสตร์*" บริเวณใกล้ตัวเมืองมีเกาะสำคัญกลางน้ำ 2 เกาะ คือ เกาะแก้ว ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดมณีชลขัณฑ์ และเกาะหัวกรี ซึ่งปัจจุบันเป็นที่อยู่ของราษฎร หมู่ที่ 6 ตำบลพรหมาสตร์

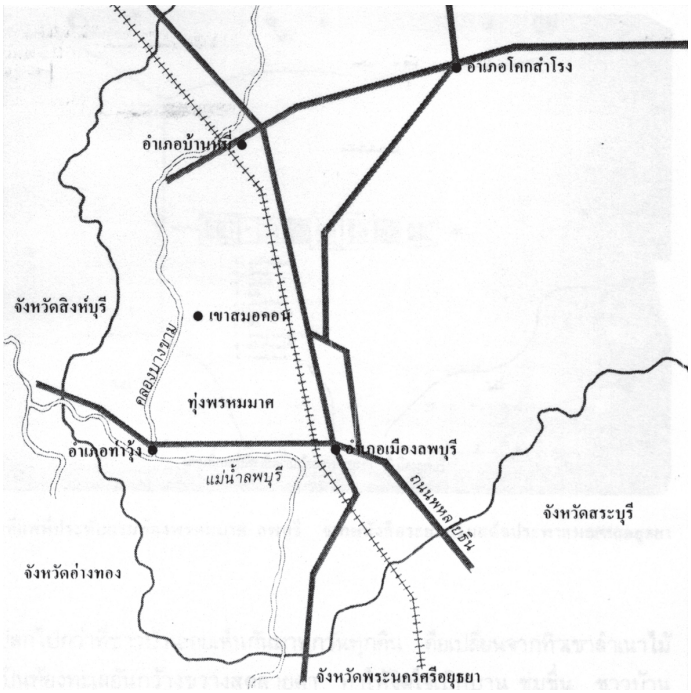

แผนที่ลพบุรี เน้นที่ทุ่งพรหมาสตร์ เขาสมอคอน 'สารคดี' วาดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2536 (จาก **เที่ยวทุ่งเมื่อหน้าน้ำ** หน้า 95)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประทับแรม ณ ท้องพรหมาสตร์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองลพบุรี และโปรดฯ ที่จะประทับแรม ณ พระตำหนักแพ ท้องพรหมาสตร์หลายคราว เช่นเมื่อ พ.ศ. 2415 เสด็จประพาสลพบุรีและทรงสักวา พ.ศ. 2426 เสด็จทอดพระกฐิน ณ วัดมณีชลขัณฑ์ นมัสการพระและพระศรีมหาโพธิ์ ดังปรากฏในหนังสือราชกิจรายวันว่า

> "เวลาบ่าย 3 โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างเมื่อตะกี้นี้ เสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชยานไปทรงเรือพระที่นั่งรัตนดิลก พร้อมด้วยเรือคู่ชักเรือตั้งเรือไชย ประตูหน้าหลังอย่างเช่นกฐินกรุงเก่า เสด็จแต่ท่าพระนารายณ์ราชนิเวศน์ไปประทับท่าฉนวนวัดมณีชลขันธ์ เสด็จประทับในพระอุโบสถทรงนมัสการ นายรองกวดทูลรายงานวัด และทรงถวายกฐิน พระสงฆ์อปโลกและญัตติทุติยกรรมให้

พระครูญาณพิรัต ทรงประเคนไตรปิฐานา พระครองผ้าแล้วโปรดให้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงประเคนบริขาร พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับประทับท่าฉนวน เสด็จทรงบูชาพระศรีมหาโพธิ์แล้ว-เสด็จลงเรือพระที่นั่งรัตนดิลก **เสด็จไปประทับพระตำหนักแพ ซึ่งพระยาพิสุทธิธรรมธาดาทำไว้-รับเสด็จ ณ ท้องพรหมมาศ** ข้างในนั้นก็ไปอยู่แพพระที่นั่งด้วย แต่ข้างในนั้นลงเรือเก๋งไปเมื่อเสด็จ-ทอดพระกฐิน แพพระที่นั่งนั้น 3 หลังใหญ่ ๆ เมื่อเสด็จ ไปประทับนั้นต้องเอาเรือพระที่นั่งปีกนิกเทียบ-ด้วย มีเรือตำรวจกรมล้อมวัง ล้อมวงชั้นใน ทหารในเรือไฟ เรือบต ล้อมวงชั้นนอกรักษาโดยแข็งแรงดี"

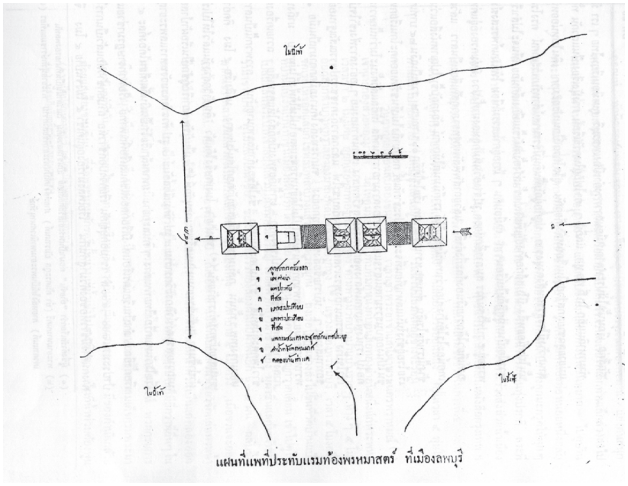

แผนที่แพที่ประทับแรมท้องพรหมาสตร์ ที่เมืองลพบุรี (จาก **ระยะทางเสด็จประพาส** หน้า 31)

นอกจากนี้ยังสำราญพระราชหฤทัยที่จะทรงเรือเล็ก ๆ "เที่ยวทุ่ง" เก็บกระจับในท้องพรหมาสตร์ด้วย ดังหนังสือพระราชกิจรายวัน วันพุธ ขึ้นแปดค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแมเบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕ ว่า "เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้างใน เสด็จทรงเรือพระที่นั่งเล็ก ๆ ประพาสในท้องพรหมมาศ-ทรงเก็บกระจับและอื่น ๆ จนเวลาค่ำ"และในวันพฤหัสบดี เสด็จทรงเรือเก็บกระจับอีกครั้งหนึ่ง ดังบันทึกที่ว่า

> เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระที่นั่งคอนโดเลอเล็ก ๆ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี และข้าง-ในเสด็จทรงเก็บกระจับในท้องพรหมมาศจนเวลาค่ำ เสด็จกลับแพพระที่นั่ง เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จไปเรือพระที่-ฉลองพร้อมด้วยข้างใน ทอดพระเนตรครู่หนึ่งเสด็จกลับทรงเล่นเรือเล็ก ๆ กับข้างใน อยู่ ณ ท้องพรหมมาศ-จนเวลา ๒ ยามเศษค่ำวันนี้มีละครโรง ๑ หนังโรง ๑ ดอกไม้เพลิงด้วย เป็นการฉลองพระ

เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองลพบุรี พ.ศ. 2448 มีข่าว-ลงในราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ 12 พฤศจิกายน ร.ศ. 124 ว่า หลังจากเสด็จทางรถไฟถึงมณฑลนครสวรรค์-แล้ว ขากลับ "เสด็จลงจากรถไฟที่ตะพานน้ำทุ่งท้องพรหมมาศ ซึ่งเตรียมทำไว้สำหรับเสด็จชั่วคราว แล้วเสด็จ-ลงเรือพระที่นั่งพายมาพลับพลาที่ประทับแรมทุ่งท้องพรหมมาศ" การเสด็จประพาสในคราวนี้ประทับแรม ณ ท้องพรหมาสตร์หลายวัน

ทุ่งพรหมาสตร์เป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ สะดวกในการคมนาคม เคยเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า-ในฤดูแล้ง สินค้าส่วนใหญ่เป็นพืชไร่ พืชสวน มีรถยนต์ขนลงมาตามเส้นทางเล็ก ๆ ข้างศาลาคอกหมูมาสู่-ลานโล่งเบื้องล่าง (ปัจจุบันศาลาคอกหมูของวัดมณีชลขัณฑ์ถูกรื้อ เพราะทรุดโทรมมาก แล้วมีการสร้างสวน-สาธารณะแทน) ตลาดนี้มีลักษณะเหมือนตลาดนัด การซื้อขายคึกคักในช่วงเช้าและตลาดจะวายในตอนบ่าย ตลาดกลางทุ่งพรหมาสตร์นี้ได้เลิกไปตอนที่กรมชลประทาน สร้างฝายน้ำล้นกลางท้องพรหมาสตร์ และมีตลาดใหม่ที่สะดวกในการติดต่อซื้อขายมากกว่า

เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ท้องพรหมาสตร์จะเป็นศูนย์รวมของชาวประมงน้ำจืดจากทั่วสารทิศที่ต่างมุ่งมาทอดแห จับปลา มีปลานานาชนิด กุ้งก้ามกรามตัวโต และกุ้งฝอยชุกชุม ทำให้ผู้ที่มีอาชีพจับปลามีรายได้ปีละไม่น้อย ส่วนผู้ที่มีฐานะก็จะขออนุญาตจากทางราชการทำโพงพาง ทำอวน และทำลี่เพื่อจับปลา มีผู้เล่ากันต่อมาว่า การทำลี่ในบริเวณหนองน้ำ ลำคลอง ในแถบลพบุรีโดยเฉพาะบริเวณท้องพรหมาสตร์และเหนือท้องพรหมาสตร์ขึ้นไป เป็นการทำลี่ขนาดใหญ่ ผู้ที่มีอาชีพทำลี่ที่ได้รับอนุญาตจากทางราชการเรียกว่า **นายอากรหนอง** ต้องจ่ายเงินให้รัฐบาลปีละไม่ต่ำกว่าสองหมื่นบาท จากการสัมภาษณ์นางสุนีย์ แก้วนิมิตร บุตรสาวนายอากรกัง พานิช พบว่าการทำลี่จับปลาสร้างผลกำไรปีละมาก ๆ ปลาที่จับก็มีจำนวนมากจนบางครั้งเต็มลี่จนกลัวลี่ขาดต้องลดลี่ลงก็มี

ส่วนชาวบ้านในเขตท้องที่พรหมาสตร์ก็สามารถตกปลา ดักปลาเพื่อเป็นอาหารได้อย่างง่าย ๆ ดังนั้นบริเวณแม่น้ำสองฝั่งคลองจึงพบว่ามีการยกยอเป็นระยะ ๆ มีคนยืนทอดแหเป็นกลุ่ม ๆ มีคนพายเรือตกปลา และมีชาวตลาดไปยืนบนสะพานตกปลาเป็นงานอดิเรกในยามเย็น

นอกจากนี้ บริเวณทุ่งพรหมาสตร์ยังถือเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำในสมัยก่อน คือบริเวณที่เป็นเกาะหัวกรีและเกาะวัดมณีชลขัณฑ์ จะเป็นที่จอดเรือกระแชงขนถ่ายสินค้า เช่น ข้าว ข้าวโพด มีเรือกกระแชงขายสินค้าเบ็ดเตล็ดจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นำสินค้ามาขายปีละครั้ง มาจอดเรือขายนาน 1 – 2 เดือน มีเรือโดยสารที่เรียกว่าเรือเมล์รับส่งผู้โดยสารที่ท่าเรือแดง ซึ่งอยู่ด้านใต้ของทุ่งพรหมาสตร์ และมีเรือแจวที่เรียกว่าเรือจ้าง จอดที่ท่าเรือตลาดล่าง รับส่งผู้โดยสารข้ามฟากระยะใกล้ ๆ

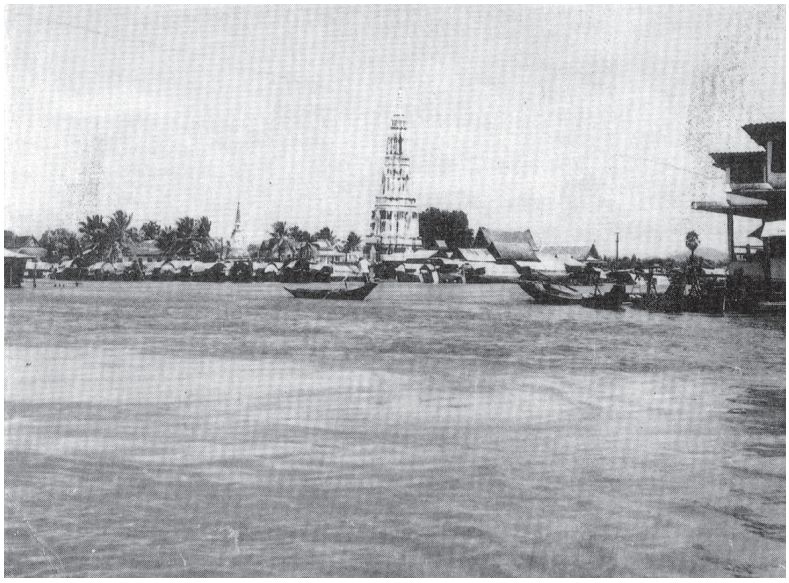

ท้องพรหมาสตร์ ยามน้ำหลาก เห็นเรือแจวรับจ้าง และเรือกระแชงขนสินค้า
(จาก **ภาพเก่าเล่าอดีตลพบุรี** หน้า 49)

ทุ่งพรหมาสตร์ยังเคยเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวจังหวัดลพบุรี เพราะมีธรรมชาติงดงาม มีบรรยากาศรื่นรมย์ จึงมีการนัด “เที่ยวทุ่ง” คือ การพายเรือชมธรรมชาติยามเย็น เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้ไปเที่ยวด้วยกันโดยมีญาติ ๆ เพื่อน ๆ ติดตามไปเป็นขบวน ความสนุกสนานของการไปเที่ยวทุ่งคือ การพายเรือไปพร้อมกันหลาย ๆ ลำ มีการยั่วเย้ากระเซ้าแหย่ นำอาหารไปรับประทานในเรือร่วมกัน อาหารที่ขาดไม่ได้ คือ อาหารประเภทน้ำพริกที่สามารถหาผักสด เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ดอกโสน สายบัว ฯลฯ ที่มีมากมายจิ้มน้ำพริกได้ตลอดทาง

เมื่อน้ำแห้ง ทุ่งพรหมาสตร์จะเป็นทุ่งโล่งบริเวณกว้าง ประชาชนจะสัญจรด้วยการเดินเท้าแทนการพายเรือในฤดูน้ำหลาก บริเวณทุ่งโล่งจะมีต้นไม้และต้นหญ้าเขียวขจีทั่วท้องทุ่ง ผู้คนทุกเพศทุกวัยจะใช้เป็นลานเล่นกีฬาพื้นบ้าน โดยเฉพาะในเทศกาลตรุษและสงกรานต์จะมีคนมากเป็นพิเศษ กีฬาที่นิยมเล่น ได้แก่ มอญซ่อนผ้า ไม้หึ่ง (ไม้หึ่ม) ลูกช่วง ตีตูมตี่จับ ทอยกอง ม้าก้านกล้วย รวมทั้งเล่นว่าวนานาชนิดในช่วงเดือน 3 เดือน 4 ที่มีลมว่าวด้วย

ทุ่งพรหมาสตร์จึงเป็นศูนย์รวมของความมีชีวิตชีวา เป็นสถานที่ที่แสดงวิถีชีวิตของชาวลพบุรีมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อเวลาผ่านไปทุ่งพรหมาสตร์ก็มีการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันน้ำแห้งขอดเกือบตลอดปี ไม่มีทุ่งโล่ง ไม่มีการเล่นกีฬาพื้นเมือง ไม่ได้เป็นศูนย์รวมของการคมนาคมเหมือนก่อน และไม่มีการ “เที่ยวทุ่ง” อีกต่อไป ที่พอจะเห็นอยู่บ้างในปัจจุบันคือ การทอดแห ยกยอ ตกเบ็ด จับปลา แต่ก็มีน้อยมาก การคมนาคมทางบกที่เจริญอย่างรวดเร็วทำให้คนรุ่นใหม่เกือบจะไม่รู้จักทุ่งพรหมาสตร์ จนดูเหมือนว่า “ทุ่งพรหมาสตร์” จะเหลือเพียงตำนานให้เล่าขานกันเท่านั้น

หนังสืออ้างอิง

ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์. “ตะวันลาที่ท้องพรหมาสตร์” ใน **ลพบุรีแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์**. หน้า 91-96. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984). 2536.

_____. “ พรหมาสตร์, ทุ่ง” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม** 9 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ 2542.

เอนก นาวิกมูล. **เที่ยวทุ่งเมื่อหน้าน้ำ**. กรุงเทพ : สารคดี. 2536.